

Natura 2000 -verkosto maanomistajien silmin Lounais-Suomessa

ANNUKKA MALMSTEN

Maantieteen laitos, Turun yliopisto

Malmsten, Annukka (2004). Natura 2000 -verkosto maanomistajien silmin Lounais-Suomessa (The Natura 2000 network through the eyes of landowners in Southwest Finland). Terra 116: 2, 67–76.

The essence of the Natura 2000 conservation network for preserving biodiversity in the EU region is that each member state submits its own proposal for areas to be included. The preparation of these national proposals has proved far more difficult a task than was originally envisaged. The network has aroused heated opposition in Finland, especially among landowners and their representative organizations. This study presents the Natura project from the perspectives of the landowners who opposed it in south-western Finland. The landowners felt that they had been entirely excluded from the planning process. Many pressures therefore exist for changes in prevailing planning procedures. The examination suggests that an understanding of human nature is required in addition to knowledge of ecology, because only together will they guarantee successful planning of nature conservation programmes in the future.

Annukka Malmsten, Department of Geography, University of Turku, FIN-20014 Turku, Finland. E-mail: <annukka.malmsten@utu.fi>

Luontoon ja maankäyttöön on Suomessa liittynyt paikallisen väestön ja hallinnon välisiä ristiriitoja jo kauan: välillä on kiistelty soista, välillä metsistä, välillä vesistöistä tai niiden rannoista. Luonnonsuojelun toteuttamisella voidaan sanoi olevan konfliktin luonne. Euroopan unionista (EU) lähtöisin olevan Natura 2000 -verkoston ympärille syntynyt ympäristökonflikti ei siten ole uusi ilmiö, vaikka laajuudessaan se onkin varsin ainutlaatuisen. Suomessa Natura-hanketta ovat vastustaneet kiivaasti erityisesti maanomistajat ja heidän etujärjestönsä. Maanomistajien mielestä verkoston valmistelu ei ole ollut avointa eikä oikeudenmukaista. Oman lisänsä kiistaan on tuonut se, että ohjelma on saanut alkunsa maatalouden harjoittajien jo aiemmin vastustamasta EU:sta. Natura onkin tarjonnut konkreettisen keinon ilmaista kielteistä kantaa Euroopan unionia kohtaan. Naturen vastustus on ollut kansallisesti niin huomattavaa, että sitä voidaan pitää tähän asti merkittävimpänä ympäristökonfliktina Suomessa.

Natura-kiista alkoi keväällä 1997, kun ympäristöhallinto julkaisi kansallisen esityksen Natura-verkostoksi. Julkaisemisen jälkeen asianosaiset jättivät ehdotuksesta noin 15 000 muistuu-

tusta, joiden seurauksena Suomen Natura-esitystä muutettiin ja muokattiin. Nämä muutokset eivät kuitenkaan tuoneet yhteisymmärrystä, vaan valtioneuvoston päätös syntyi ristiriitaisissa tunnelmissa elokuussa 1998, ja siitä tehtiinkin yli 1 600 valitusta korkeimpaan hallinto-oikeuteen (KHO). Suomen Natura-esitys ei tyydyttänyt myöskään EU:n komissiota, vaan kansallista esitystä on jouduttu täydentämään. Suomen Natura-verkosto on yhä kesken ja keskustelu siitä jatkuu, tosin jo laimenneena; Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto (MTK) ilmoitti tämän vuoden keväällä kantotelevansa Suomen Natura-ehdotuksesta EU:n komissiolle (ks. TS 2004).

Tämän artikkelin taustalla on väitöskirjani, jossa tarkastelin Natura-verkostoa vastustaneiden maanomistajien näkemysten ja ympäristöhallinnon rakentaman virallisen Naturen kohtaamista Lounais-Suomen maaseudulla (Oksanen 2003). Tutkin kiistaa paikallisissa konteksteissa. Käyttämäni aineiston kokosin pääasiallisesti vuosina 1998–2000, tosin Natura-prosessin eteneminen edellytti jatkuvaa verkoston kehityksen seuraamista. Tutustuin asianosaisten kuulemisaikoina jättämiin kirjallisiin muistutuksiin ja valituksiin seitsemältä kes-

kenään varsin erilaiselta Natura-alueelta, minkä lisäksi teemahaastattelin nelisenkymmentä verkostosta muistuttanutta lounaisuomalaisista asianosaista. Valitsin ositetulla otannalla haastateltavat näistä seitsemästä kohteesta muistutuksen tehneiden joukosta (muistutuksia jätettiin tutkimusalueiltani lähes 300). Tulkitsin maanomistajien reaktioita ja tuntemuksia teemoittelemalla vastustuksen syitä. Totesin, että konflikti välittyy vastustajien näkemysten, asenteiden ja tunteiden siivilöimänä. Paikallisen väestön keskuudessa on myös maanomistajia, jotka eivät koe Naturaa haitalliseksi ja saattavat nähdä siinä monia etujakin, mutta he jäivät tarkastelun ulkopuolelle, koska olennainen tutkimuskysymys oli, miksi maanomistajat olivat tehneet muistutuksen ja siten vastustaneet verkostoa. Suurin osa tutkimukseeni osallistuneista maanomistajista sai elantonsa maataloudesta, joten käytän kirjoituksessani termejä ”maanomistaja” ja ”maatalouden harjoittaja” synonyymisesti.

Lounais-Suomi oli sangen mielenkiintoinen tutkimusalueena. Siellä jätettiin muita alueellisia ympäristökeskuksia enemmän kirjallisia kannanottoja Naturan kuulemisaikoina. Lounais-Suomessa konflikti tuli näkyvästi esiin lähinnä suuren yksityismaanomistuksen ja intensiivisen maankäytön vuoksi, sillä Natura-esitykseen otettiin alun perin mukaan tietyissä kohteissa esimerkiksi suhteellisen paljon viljelyalueita. Kyse oli tapaustutkimuksesta, jossa tavoitteena ei ollut kaikenkattavaa tulkintaa, sillä Natura-kertomuksia on monia.

Naturan suunnittelun osalta perehdyin ympäristöhallinnon keräämään Natura-aineistoon, muistutuksiin annettuihin vastineisiin ja korkeimman hallinto-oikeuden tekemiin valitusten ratkaisuihin. Tämän kirjallisen aineiston ohella haastattelin neljää ympäristöhallinnon viranomaista Lounais-Suomen ympäristökeskuksesta ja ympäristöministeriöstä. Viranomaisten haastatteluissa käytin samoja teemoja kuin maanomistajien haastatteluissa, jotta näkemykset olisivat vertailtavissa. Ympäristöhallinnon viranomaiset edustavat virallista Natura-prosessia direktiivien ja luonnonsuojelulain toteuttajina. En siten puhu heistä yksityishenkilöinä, joille prosessi varmasti oli raskas. Maanomistajat kohtaavat tämän virallisen Naturan eivätkä niinkään viranomaisten yksilöllisiä näkemyksiä.

Natura-kiistaan osallistuivat myös luonnonsuojelijat, metsähallinto, puolueet ja kunnat. Maanomistajien vastarintaa tukivat erityisesti heidän etujärjestönsä. MTK:lla oli merkittävä rooli kiistassa. Järjestö arvosteli Naturaa voimakkaasti ja herätteli vastustusmielialaa. Se myös tarjosi maanomistajille valmiita aiheita valituksiin kirjattaviksi sekä varoitteli julkisuudessa Naturan kielteisistä vaikutuksista maanomistukseen. Yhtäältä

MTK:n onkin nähty lietsoneen Natura-vastaisuutta (ks. esim. Joutsamo 1997). Toisaalta on kuitenkin katsottu, että Natura-kiistaa ei ole mielekäästä tarkastella yksinomaan MTK:n onnistuneena operaationa, ikään kuin maanomistajat eivät ajattelisi itsenäisesti vaan valittaisivat vain koska joku käskkee niin tekemään (ks. Saaristo 2000: 101; Luoma 2002: 182). Vaikka MTK:n vaikutusta kiistassa ei pidä vähätellä, kyse on ollut todellisesta huolesta maanomistajien keskuudessa.

Tässä artikkelissa en esittele kaikkien konfliktin osapuolten näkemyksiä laajasti enkä etsi vastausta siihen, kuka on toiminut oikein ja kuka väärin. Tavoitteenani on avata ikkuna Naturaa vastustaneiden maanomistajien arkeen, heidän kokemuksiinsa Naturasta ja luonnonsuojeluohjelmien suunnittelusta. Ohjelmien suunnittelulla on nykyistä paremmat mahdollisuudet onnistua, kun tunnetaan maanomistajien lähtökohdat ja ymmärretään, miksi vastustusta on syntynyt.

Ympäristökonflikteja on tutkittu varsinkin ympäristösosiologian piirissä (esim. Nieminen 1994, 1996; Rannikko 1994; Ylönen 1996; Saaristo 2000), mutta aihe on kiinnostanut myös maantieteilijöitä (esim. Luostarinen 1982; Rusanen 1989; Lehtinen 1991; Kortelainen 1996). Ympäristökonfliktien analysoinnissa voidaan hyödyntää maantieteelle ominaista alueellista aspektia, jolloin ristiriidat konkretisoituvat tietyllä alueella tapahtuviksi eivätkä jää abstrakteiksi yhteiskunnallisiksi kuvauksiksi. Maantieteen vahvuutena on myös ihmisen ja luonnon välisen suhteen tutkiminen, jolla on alalla pitkät perinteet.

Käytin väitöskirjassani Natura-kiistaa analysoidessani viitteellisenä kehyksenä Paul Wehrin (1979) ristiriitojen analysointiohjetta. Sen avulla voidaan tulkita tiettyä konfliktitilannetta, ymmärtää sen alkuperää, luonnetta, dynamiikkaa ja mahdollisuuksia saada ristiriidat päätökseen. Tutkimukseni kannalta olennaisimmat käsitteet liittyvät paikkaan (ks. Relph 1976; Haarni ym. 1997) ja luontoon (ks. Vilksu 1996; Macnaghten & Urry 1998). Näiden käsitteiden kautta tulkitsin maanomistajien ja ympäristöhallinnon näkemyksiä sekä niiden kohtaamista.

Suojelun kansainväliset tavoitteet

Luonnonsuojelu ei enää vaali yksinomaan kansallisia arvoja, vaan se nähdään globaalina, mikä on laajentanut ja monipuolistanut suojelun tavoitteita. Kansainvälistymisestä huolimatta suojelu on kansainvälisen oikeuden näkökulmasta jokaisen valtion oma asia, eikä kansainvälisellä yhteisöllä ole keinoja siihen pakottamiseksi. Euroopan unioni onkin si-

Kuva 1. Euroopan unionin biogeografiset alueet (Ilmonen ym. 2001: 10). Kartasta puuttuu Makaronesia, joka käsittää Kanarian saaret, Madeiran ja Azorit.

Figure 1. Biogeographical regions of the European Union, excluding Macaronesia, which comprises the Canary Islands, Madeira and the Azores (Ilmonen et al. 2001: 10).

käli ainutlaatuinen organisaatio, että se voi velvoittaa jäsenmaitaan noudattamaan tietynlaista luonnonsuojelupolitiikkaa (Garner 1996: 119; Tolvanen 1998: 50). Natura 2000 -verkoston avulla Unionissa pyritään vastaamaan Rio de Janeirossa solmitun biologista monimuotoisuutta koskevan kansainvälisen yleissopimuksen tavoitteisiin. EU:sta tulevat Naturan velvoitteet, EU:n luonto- ja lintudirektiivit, määrittelevät sen, minkälaisia suojelualueita eri jäsenmaiden tulee valita verkostoon.

Luonnonsuojelun osalta Euroopan unioni on jaettu biogeografisiin vyöhykkeisiin (kuva 1), joiden suojelutavoitteet vaihtelevat. Suomen ja Ruotsin edustamalla boreaalisella alueella suojellaan luontotyyppisiä ja lajeja, jotka ovat merkittävästi erilaisia kuin Etelä-Euroopassa. Suomella on esimerkiksi ainoana EU-maana vastuu liito-oravan (*Pteromys volans*) suojelusta. Liito-oravasta onkin tullut nykyisten suomalaisten luonnonsuojelukiistojen keulakuva.

Keinot, joilla EU:n suojelutavoitteet pyritään saavuttamaan, on voitu valita kansallisesti luonnonsuojeludirektiiveistä huolimatta. Unionin sääntely ei ulotu jäsenmaiden maanomistusoiloihin, koska maankäyttö on niiden sisäinen asia. Näin ollen direktiiveissä ei myöskään määritellä valtion ja maanomistajien välistä suhdetta, vaan kukin jäsenmaa voi valita itse, miten se tässä toimii (Similä 1993: 13). Vastausta kysymykseen ”tulisiko suojelualue perustaa yksinomaan tai pääasiassa valtion maalle” ei löydy EU:n lainsä-

dännöstä, vaan se kuuluu kansallisen päätäntävalan piiriin. Suomessa Naturasta säädettiin uudistetussa luonnonsuojelulaisissa, joka tullessaan voimaan vuoden 1997 alussa syrjäytti lain vuodelta 1923 (ks. Similä 1997).

Luonnonsuojelun sosiokulttuurinen ulottuvuus

Ympäristöhallinnon viranomaisia on arvosteltu siitä, että he keskittyvät luonnonsuojeluohjelmien valmistelussa luontotyyppien ja lajien tuntemukseen sekä kartoittamiseen, kun taas ihmisten tai yhteiskunnan tuntemus jää vähemmälle huomiolle (Lehtinen 1994: 157). Naturan valmistelussa ja suojelualueiden valinnassa onkin painotettu ekologisia kriteereitä. Jukka Similän (1997: 9) mukaan Euroopan unionin jäsenvaltio ei voi kuitenkaan alistaa suojelutavoitteita muille intresseille Natura-verkoston suojelukohteita valitessaan. Jos näin tehtäisiin, voitaisiin helposti vedota kilpaileviin maankäytön muotoihin ja jättää alue suojelematta. Tähän liittyen Euroopan yhteisöjen tuomioistuin antoi vuonna 1993 päätöksen, joka koski Espanjan pohjoisrannikolla olevaa lintuvesialuetta. Päätöksessä todettiin, että lintudirektiivin ekologisia vaatimuksia ei voitu syrjäyttää vetoamalla taloudellisiin tai sosiaalisiin syihin, kuten esimerkiksi paikallisyhteisön hyvinvointiin (Nordberg 1997: 13). Luontodirektiiviä on tulkittu myöhemmin samoin. Sosiaalisia,

taloudellisia tai kulttuurisia perusteluja ei siis voida käyttää Naturassa siihen, että arvokas luontokohde jää pois ohjelmasta tai rajataan liian suppeaksi ekologisiin suojeluperusteisiin nähden. Pelkkiin luonnontieteellisiin tekijöihin vetoaminen on kuitenkin kyseenalaista, koska suojelualueiden valinnassa vaikuttavat aina esimerkiksi poliittiset ja taloudelliset tekijät. Suomen Naturassakin suojelualueiden haku aloitettiin ensisijaisesti kansallisiin suojeluohjelmiin jo kuuluvilta alueilta. Onkin vaikea kuvitella, että mikään suojeluohjelma voisi olla peräisin ”suoraan luonnosta” ja riippumaton yhteiskunnallisesta kontekstista. Myös luonnontieteellisinä faktoina esitettävät käsitykset luonnosta ja ekologiasta ovat muuttuvia ja kulttuurisidonnaisia (Rannikko 1997: 147).

Jotta maanomistajien näkemyksiä ja kokemuksia ymmärrettäisiin, luonnonsuojeluohjelmien suunnittelussa olisi painotettava nykyistä enemmän yhteiskunnallista puolta. Luonnonsuojelu tuli siis nähdä laajemmin kuin tiettyjen ekologisten kriteereiden mukaan määriteltynä ja taloudellisin perustein rajattuna asiana. Monet kiistoissa vaikuttavat sosiokulttuuriset ulottuvuudet jäävät ottamatta huomioon eikä niihin osata varautua etukäteen, jos asioita katsellaan ekologisesta näkökulmasta. Mikäli luonnonsuojeluhankkeiden halutaan onnistuvan ja niihin liittyviä konflikteja halutaan sovittaa, ei luonnontieteellinen ulottuvuus yksistään riitä.

Sosiokulttuurisella ulottuvuudella oli merkittävä rooli Suomen Natura-kiistassa. Naturassa maanomistajien luontokäsitykset ja luonnonsuojeluohjelman tavoitteet olivat vastakkaisia. Myös käsitykset suojelun tarpeellisuudesta ja toteuttamistavoista olivat tällöin erilaiset. Luonnolla on erilainen merkitys erilaisissa yhteiskunnallisissa ja kulttuurisissa konteksteissa (ks. Macnaghten & Urry 1998). Maaseudun asukkaalle ja maanomistajalle luonto on osa jokapäiväistä elinpiiriä, ei osa direktiiveihin perustuvaa biodiversiteettikriteerein määriteltyä julkista suunnittelukohdetta. Maatalouden harjoittajan luonto rakentuu tietyn elämäntavan sekä arkipäiväisten kokemusten ja toimintojen kautta – suojelu kulkee käsi kädessä luonnon käytön kanssa (Nieminen 1996). Tähän perustuen voidaankin kärjistäen erottaa toisistaan *koettu* eli arjessa kohdattu jokapäiväinen luonto ja *tieteellinen* eli luonnontieteiden hallitsema matematisoitu objekti (Spaargaren & Mol 1992: 327–333; Konttinen 1998: 277). Vastustusten ovat siten hyvinkin erilaiset käsitykset luonnosta ja sen suojelusta. Vaikka tietyt näkemykset ovat niin suunnittelussa kuin maanomistajienkin keskuudessa muita vahvempia ja vaikutusvoimaisempia, Natura-kiistan osapuolilla on useita näke-

myksiä luonnosta. Loppujen lopuksi jokainen tarkastelee luontoa omalla tavallaan, omien yksilöllisten kokemustensa kautta. Olenainen kysymys onkin: Kenen luontoa suojelemme?

Suomessa vallitseva vahva talonpoikaisen maanomistuksen perinne vaikuttaa luonnonsuojelukiistoissa siten, että omia maita ei aina haluta luovuttaa suojeluohjelmiin. Maan omistaminen ja vapaa käyttöoikeus ovat tärkeitä arvoja maatalouden harjoittajille (ks. Nieminen 1994, 1996). He kokevat maankäyttöön ulkopuolelta kohdistuvat rajoitukset oman vapautensa ja päätäntävaltansa uhkana (Nieminen 1994: 108). Samalla ne saattavat rikkoa oman tilan ylisukupolvisen jatkuvuuden ihanteen (Silvasti 2001: 155). Vastakkain asettuvatkin yksityinen ja julkinen maanomistusta ja luontoa tarkasteltaessa. Maanomistuksen elementit ovat kuitenkin niin moniulotteisia, ettei niitä voi sijoittaa yksiselitteisesti julkinen–yksityinen-jaotteluun (ks. Määttä 1999: 124–126). Maanomistajankin näkökulmasta katsottuna yksilölliset ja yhteiset arvot itse asiassa limittyvät toisiinsa. Jos vastakkainasettelun sijasta ymmärrettäisiin niin maanomistukseen kuin luontoonkin liittyvät näkökulmat yhtenä monipuolisena kokonaisuutena, konfliktitilanteissa toimittaisiin kenties nykyistä rakentavamalla tavalla.

Maanomistajien toiveita – suunnittelun haasteita

Paikallisesti ja ihmisläheisesti

Natura-kiistassa luonnonsuojeluohjelmien suunnittelu joutui varsin kovan kritiikin ja uudelleen arvioinnin kohteeksi. Samalla arvosteltiin ympäristöhallinnon viranomaisten työtä ja asiantuntemusta. Kiistan seurauksena maanomistajien ja ympäristöhallinnon viranomaisten välit tulehtuivat ja yhteisymmärrystä on yhä hankalampi tavoitella. Natura on esimerkkini suojeluohjelmien suunnitteluun liittyvistä ristiriidoista, mutta vastaavia haasteita on ollut aiemminkin esillä (ks. Nieminen 1994). Meneisyyden ongelmat ovatkin olleet Naturassa paino-lastina.

Perinteinen hallintomalli ei Naturan suunnittelussa sopinut enää uudenaikaiseen, laajasti neuvottelevaa otetta vaativaan yhteiskunnalliseen ilmiin (Laine & Jokinen 2001: 54). Arvostelua herättikin se, että ohjelma on tuotu ”ylhäältä päin”. Koska asianosaiset maanomistajat eivät päässeet mukaan suunnitteluun, aiheutti se vastustusta ja antoi vahvan kasvualustan konfliktin kehittymiselle. Haastattelemani maanomistajat kokivat hallinnon viranomaisten käyttävän valmistelussa valtaansa liian voimakkaasti; hallinto–alamainen-

suhde nähtiin yhä vallitsevana lähestymistapana luonnonsuojeluhankkeissa. Natura on moitittu risiiritäiseksi myös EU:n oman subsidiariteettiperiaatteen kanssa (ks. Lehtinen 1997: 50). Periaatteen mukaan ratkaisut tulisi tehdä mahdollisimman lähellä niitä, joita asiat koskevat.

Ympäristöhallinnon lähestymistapaan vaikuttivat luonnonsuojelulain ohella ympäristöhallinnon puutteelliset voimavarat ja Natura-ohjelman toteuttamisen tiukka aikataulu. EU:n jäsenyysneuvotteluissa Suomen edustajat eivät vaatineet lisää aikaa luontodirektiivin toteuttamiseen. Suomen Natura-ehdotuksen olisikin pitänyt olla valmis jo kesäkuussa 1995, vaikka maa liittyi Euroopan unioniin vasta saman vuoden alussa. Tavoiteaikataulu oli aivan liian tiukka Naturan kaltaiselle laajalle suojeluhankkeelle.

Rajallisten resurssien ja Naturan lukuisten asiaosaisten seurauksena suojelualueet kartoitettiin ja valittiin valtaosaltaan ilman yhteistyötä maanomistajien kanssa. Kohteiden valintaa arvosteltiin tekemissään haastatteluissa siitä, että potentiaalisia suojelualueita kartoitettaessa ympäristöhallinnon viranomaiset eivät menneet maanomistajien luokse eikä heihin otettu välttämättä lainkaan yhteyttä. Jos maanomistaja oli huomannut ympäristöhallinnon ihmisten liikkuneen maillaan ennen tiedottamista mahdollisesta suojelusta, haastateltavat kokivat hyvin loukkaavaksi sen, että heille ei ollut kerrottu suunnitelmista ja maastokäynnistä (ks. Vehkala & Vainio 2000: 94).

Maanomistaja on tottunut siihen, että jos hänen maillaan tehdään jotakin, ottaa tekijä etukäteen yhteyttä ja tulee käymään talossa. Vierailuun sekä keskusteluun on siis varattava aikaa ja viranomaisen on käytävä maastossa maanomistajan kanssa. Maaseudun asukas kokee epäkohteliaisuudeksi sen, että joku suunnittelija käy omia aikojaan maanomistajalle mitään ilmoittamatta, ”kuin varkain”, tämän mailla merkitsemässä karttaan jotakin, josta yleensä tulee rasite (Kuisma 1998). Maanomistajalla on harvoin niin kiire, etteikö hän ehtisi mukaan, jos on kysymys hänen omaisuuttaan koskevasta asiasta. Maanomistajien osallistuminen suunnitteluun ja hankkeiden valmistelun avoimuus ovatkin luonnonsuojeluohjelmien suunnittelussa keskeisiä ja uudistusta vaativia asioita. Mitä konfliktialttiimpi tilanne on, sitä tärkeämpää on, että eri osapuolet voivat olla mukana tavoitteiden asettamisessa. Yrjö Haila (1991: 62) on todennut, että ”kansalaisten laaja osallistuminen yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä päätösten tekoon on ekologisen kriisin aikakaudella itseisarvoinen välttämättömyys”. Osallistuvaa suunnittelua ja vuorovaikutusta ei ole se, että maanomistajat ja muut asianosaiset tekevät kirjallisen muis-

tutuksen jo olemassa olevasta luonnonsuojeluesityksestä, kuten Naturassa kävi.

Ympäristöhallinnon viranomaiset ovat usein paikallisesta näkökulmasta katsottuna vieraita ja ulkopuolisia ja heihin saattaa kohdistua monia enakkoluuloja. Luonnonarvot ovat kuitenkin aina ”lähellä”, mitä olisikin suojelussa mahdollista hyödyntää nykyistä enemmän (Sairinen ym. 1999: 186–187). Ihmisen ja luonnon paikallinen kohtaaminen luo ajan kuluessa kulttuurista identiteettiä ja toimintamalleja, jotka ovat suorassa suhteessa paikallisen ympäristön erityispiirteisiin. Tämän kohtaamisen tuloksena syntyvät paikalliset arvot, joita on osittain mahdollista määrittää rahallisesti tai muuttaa yhtenäisiksi koko valtion aluetta – saati ka Euroopan unionin aluetta – käsittäviksi luonnonsuojelun käytännöiksi ja kriteereiksi. Ihmiset tuntevat vastuuta oman elinympäristönsä luonnosta, jolloin hallinnon hierarkiassa alhaalta ylöspäin etenevä ja paikallisuuden huomioon ottava ympäristöpolitiikka olisi luonnonsuojelun kannalta nykyistä tehokkaampaa ja saattaisi auttaa ratkaisemaan siihen liittyviä konflikteja (Norton & Hanon 1998: 123–141). Paikallisesti ja ihmisläheisesti toteutettu suunnittelu toimisi todennäköisesti paremmin kuin keskushallinnon tasolla tapahtuva kansallinen ja hierarkkinen toimintamalli. Tällöin myös eri osapuolten näkökulmat kohtaisivat ja vuorovaikutus tulisi mahdolliseksi.

Vuorovaikutusta ja viestintää

Luonnonsuojelussa keskustellaan vahvasti tieteellisin käsittein. Tämä vaikeuttaa tavallisen kansalaisen osallistumista keskusteluun ja suunnitteluun. Samalla syntyy väärinkäsityksiä, jotka omalta osaltaan voimistavat konflikteja. Tieteestä on tullut paitsi keskeinen argumentoinnin myös auktoriteetin lähde, joka antaa valtaa syrjäyttää muita näkemyksiä. Tämän takia paikalliset asukkaat jäävät usein keskustelun ulkopuolelle (Väliveronen 1994: 46). Vuorovaikutuksessa ja viestinnässä viranomaisten olisikin kiinnitettävä huomiota käytettyyn kieleen, jotta maanomistajien ja muiden paikallisten asukkaiden olisi nykyistä helpompi osallistua niin luonnonsuojelua koskevaan keskusteluun kuin suunnitteluunkin.

Tiedottaminen on yksi Suomen luonnonsuojeluohjelmien suunnittelun ongelmakohdista. Tiedotuksen puutteellisuus ja monimutkaisuus olivat myös Natura-verkoston valmistelun aikana julkisuudessa puituja ja muistuttajien arvostelema heikkouksia. Naturassa maanomistajilla oli lähinnä yleisötilaisuuksissa mahdollisuus kuulla maataan koskevasta suojelusuunnitelmasta (Vehkala & Vainio 2000: 89–91). Haastattelemini lounaissuo-

malaisten maanomistajien mielestä järjestetyistä tiedotustilaisuuksista huolimatta tietoa ei kuitenkaan ollut tarpeeksi eikä se ollut riittävän yksityiskohtaista. Tiedotukseen liittyvät ongelmat olivat heidän näkökulmastaan tiivistäen seuraavat (ks. Oksanen 2003: 176; vrt. Vehkala & Vainio 2000: 98):

- (1) Tiedottaminen tapahtuu liian myöhään.
- (2) Tiedottaminen on liian vähäistä ja epämääräistä.
- (3) Tiedotuksessa käytetty kieli on vaikeata ja kartta-aineisto puutteellista.
- (4) Tiedotustilaisuudet ovat liian suuria massatapahtumia, jolloin tiedotus on yleistä ja henkilökohtainen neuvonta puuttuu. Tämän seurauksen maanomistajan on etsittävä tietoa omatoimisesti asian selvittämiseksi.
- (5) Viranomaisia on vaikea tavoittaa.
- (6) Suojelun syistä ja vaikutuksista ei kerrota yksityiskohtaisesti ja selvästi.
- (7) Ympäristöhallinnosta ei lähdetä maastoon näyttämään, miksi aluetta halutaan suojella.

Tiedon lähettämisessä ja välittämisessä on omat ongelmansa, mutta näin on sen vastaanottamisessakin. Haastatteluissa kävi ilmi, että osa maanomistajista voi periaatteellisesti vastustaa suojelua, mitä on vaikea muuttaa edes perusteellisen tiedotuksen avulla (Vehkala & Vainio 2000: 110). MTK lisäsi omalla tiedotuksellaan maanomistajien epäluuloa ja ympäristöhallintoon kohdistuvaa epäluottamusta. Väärinkäsitykset ja virheelliset tulkinnat sekä kuulopuheiden ja tiedotusvälineissä esitettyjen käsitysten varaan rakennetut kuvat todellisuudesta elivät Natura-kiistassa vahvoina. Suojeluohjelmien valmistelussa onkin jatkettava panostamista nykyistä tehokkaampaan ja aikaisempaan tiedottamiseen. Se tulisi aloittaa heti suunnittelun käynnistyessä. Naturassa MTK ehti ennen ympäristöhallintoa, minkä jälkeen suojeluohjelman valmistelijoiden oli vaikea saada ääntään kuuluville. Maanomistajat omaksuivat MTK:lta ajatuksia eivätkä kuunnelleet ympäristöhallinnon kantaa ja tarjoamaa tietoa. Etujärjestöltä haastattelemani maanomistajat kokivat saaneensa tukea, vaikka joidenkin mielestä MTK esiintyi turhan ärhäkästi. Ylilyöntejä tapahtui puolin ja toisin.

Maanomistajat moittivat myös Naturan kuulemismenettelyä riittämättömäksi. Asianosaiset saivat jättää valmisteluprosessin aikana Natura-ehdotuksista kirjalliset kannanotonsa kolmeen otteeseen – muistutuksina, jatkohuomautuksina ja valituksina. Natura-verkoston suunnittelussa kuultiinkin maanomistajien kantoja tähänastisista suojeluohjelmista kaikkein laajimmin, mistä huolimatta

kuulemista arvosteltiin voimakkaasti. Maanomistajien mielipiteitä ei heidän mukaansa otettu valmistelussa huomioon. Muistuttajien näkökulmasta kuulemisella ja kuuntelemisella oli tässä merkittävä ero: heitä kuultiin, muttei kuunneltu. Muistuttajien mielestä suojeluhanke tulisi aloittaa uudestaan ottamalla yhteyttä ensin maanomistajiin, eli he halusivat mahdollisuuden vaikuttaa jo paljon aikaisemmassa vaiheessa prosessiin tai edes tietää suojeluhankkeen valmistelusta.

Mikäli kuulemismenettelyä pidetään huonona, tulisi kuitenkin arvostella lainsäätäjiä eikä ympäristöhallintoa. Kuulemisen muodosta eivät nimitäin päättäneet ympäristöviranomaiset, vaan kansanedustajat hyväksyessään uuden luonnonsuojelulain eduskunnassa. Maanomistajien esittämä kritiikki on tästä huolimatta osin aiheellista, koska muistutukset tehtiin jo olemassa olevasta asiasta eli valmiista Natura-ehdotuksesta, jonka valmisteluun heillä ei ollut mahdollisuutta osallistua. Haastatteluiden perusteella maanomistajat kokevat osallistumisen suunnitteluun yhdessä viranhaltijan kanssa tärkeäksi keinoksi onnistuneen vuorovaikutuksen aloittamiselle. Suhtautuminen suojeluun saattaa perustua ensimmäiseen kontaktiin ja yhteydenottoon, joiden epäonnistuminen voi leimata lähes koko prosessin (Vehkala & Vainio 2000: 94). Kimmo Saaristo (2000: 137) on varmasti oikeassa todetessaan, että mikäli olisi pyritty kasvokkaisten vuorovaikutustilanteiden kautta herättämään luottamusta, tämä olisi edelleen voimistanut maanomistajien luottamusta ympäristöhallintoon. Näin tarkasteltuna Naturan virhe olisi ollut nimenomaan siinä, että luottamusta ei syntynyt.

Osallistava ja viestintäkuultuuriltaan avoin suunnitteluilmapiiri on tärkeä luonnonsuojeluhankkeiden valmistelussa ja toteuttamisessa. Haasteena on vuorovaikutuksen lisääminen erityisesti maanomistajien ja ympäristöhallinnon viranomaisten välillä. Tämä on kuitenkin vaativa tehtävä, sillä luonnonsuojeluviranomaisia velvoittavat globaalit ja Euroopan unionin laajuiset tavoitteet. Lisäksi suojelukohteisiin saattaa liittyä arvoja, joista ei luonnon monimuotoisuuden näkökulmasta voi neuvotella loputtomasti (Sairinen ym. 1999: 256–257).

Saaristo (2000: 130) pohtii väitöskirjassaan, kuinka käytännössä voitaisiin pyrkiä kohti ”aitoa” kommunikatiivista toimintaa. Kommunikatiivisessa suunnittelussa keskustellaan avoimesti asetettujen tavoitteiden mielekkyydestä. Legitimointi tapahtuu tällöin avoimen päätöksenteon kautta. Tämän saavuttaminen edellyttää sitä, että eri osapuolet ovat mukana jo tavoitteiden asettamisessa keskustelemassa siitä mihin tulisi pyrkiä, miksi ja millä keinoilla. Nyt tässä tehtävässä vä-

littävät yleensä etu- ja luonnonsuojelujärjestöjen edustajat, joiden paikallinen tietämys ei aina ole kovinkaan kattavaa. Kommunikatiivinen suunnittelukaan ei ehkä ratkaise yksilöllisen ja yhteisen edun ristiriitaa, mutta ainakin se on tunnistettu ja otettu tavoitteita koskevan keskustelun pohjaksi (Uusitalo 1991: 46; Saaristo 2000: 141–143). Kuten Saaristo (2000: 144) on todennut, avoin keskustelu ei tarkoita myöskään sitä, että ristiriidat tulisivat ratkaistuiksi. Ihmiset eivät aina välttämättä halua osallistua yhteistoimintaan ja suunnitteluun eivätkä näe sitä oikeana tapana toimia. Jos sekaan voittoa, näyttäisi olevan korrektaa ja hyödyllistä luonnonkin kannalta, että osapuolet pidäytyvät suurista toimenpiteistä (Kontinen 1999: 77). Muutoin suhtautuminen luonnonsuojeluun voi muuttua aiempaa kielteisemmäksi ja johtaa ääritapauksissa jopa suojeltavaksi suunniteltujen kohteiden tuhoamiseen, jotta suojelua ei toteutettaisi.

Selvät tiedot suojelun vaikutuksista

Luonnonsuojeluohjelmissa kiistakysymyksinä ovat suojelun seuraukset sekä vaikutukset maankäyttöön ja tätä kautta maanomistajien oikeudet. Ongelmana maankäytön osalta on se, että luonnonsuojelun toteuttamisen keinoja ei tunneta riittävän hyvin. Paikallinen väestö ei aina tiedä, mitä suojelualueilla saa tehdä ja mitä ei. Yksittäisen kansalaisen mielessä monimutkaisilta tuntuvat toteuttamiskeinot saavat herkästi yleistävän tulkinnan, jossa kansallis- ja luonnonpuistot sekä eri ohjelmakohteet nivoutuvat samanlaisiksi suojelualueiksi, joilla kaiken toiminnan uskotaan olevan kiellettyä (Eisto 1997: 125–126). Natura-kohteetkin pelkistyivät alueiksi, joilta ”risuakaan ei saa ottaa pois”, kuten yksi haastatelluista maanomistajista asian ilmaisi (Oksanen 2003: 183).

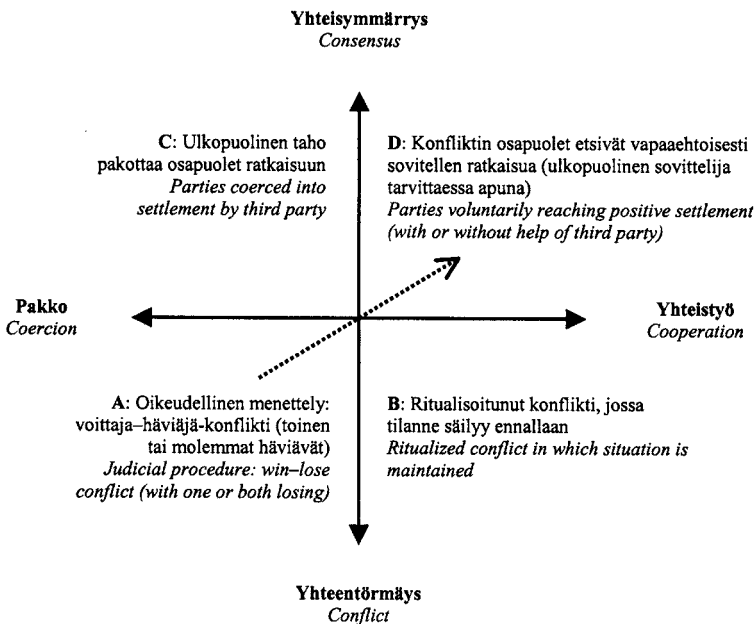
Haastattelemieni maanomistajien mielestä luonnonsuojeluviranomaiset eivät pystyneet vastaamaan siihen, miten Natura vaikuttaa maankäyttöön. Maankäytön rajoitukset koettiin epäselviksi. Tämän vuoksi taloudellisista vaikutuksistaakaan ei ollut varmuutta. Maanomistajien epäilyksiä lisäsi se, että eri eturyhmiltä tuli prosessin aikana toisistaan poikkeavia kannanottoja maankäyttöön liittyen. MTK esimerkiksi varoitteli Naturan tuomista rajoituksista ja loi uhkakuvia. Monien maanomistajien mielestä epäselvässä tilanteessa olikin parempi epäillä kuin odottaa, mitä tulevaisuus mahdollisesti tuo tullessaan. Maanomistajat pelkäsivät lisäksi sitä, että säännökset ja lupaukset saattavat muuttua. Vaikka muutokset ovat mahdollisia kansallisissakin suojeluohjelmissa, Naturassa oli kuitenkin muistutuksen jättäneille vielä suurempa uhkana EU.

Naturan oikeusvaikutusten osalta ongelmana on se, että Natura-alueiden suojelukeinot ja -perusteet ovat keskenään erilaisia. Se, mitä maanomistajille verkostosta seuraa, riippuu hyvin pitkälti siitä, mitkä ovat suojelun toteuttamisen tavat ja tavoitteet. Naturassa suojelu ei aina edellytä luonnonsuojelulain mukaista suojelualueen perustamista, vaan suojelu voidaan toteuttaa luonnonsuojelulain ohella useiden muidenkin lakien mukaisissa menettelyissä tai sopimusoikeudellisin toimenpitein. Natura-alueiden ei siten tarvitse olla perinteisellä tavalla käsitettyjä suojelualueita, vaan muu maankäyttö ja suojelu voidaan yhdistää aiempaa paremmin. Näin ollen myös suojelutavoitteista aiheutuvat rajoitukset voivat olla vähäisiä. Tapio Määttä (1999: 419, 513–514) kiteyttää Naturan oikeusvaikutusten aiheuttaman epävarmuuden ja maanomistuksen problematiikan kirjoittamalla ”sumeasta maanomistusoikeudesta”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että maanomistusoikeus ei ole käytön näkökulmasta mitenkään yksiselitteinen ja selväpiirteinen. Yleisellä, abstraktilla tasolla vaikutukset tunnistetaan, mutta yksittäiselle maanomistajalle on ollut Naturassa mahdotonta kertoa kattavasti, mitä oikeusvaikutuksia hänen maahansa kohdistuu. Ne täsmentyvät vasta maanomistajien omien toimenpiteiden ja hankkeiden kautta.

Se, mitkä toiminnot Natura-kohteissa ovat kiellettyjä ja mitkä sallitaan, voi vaihdella alueittain suuresti. Kaikkea saa periaatteessa tehdä, kunhan alueen direktiiveillä tavoiteltava *suotuisa suojelutaso* säilyy. Tämä termi on kuitenkin varsin epä-määräinen ja se tulisikin määritellä kullekin suojeltavalle lajille ja luontotyyppille erikseen (ks. Ilmonen ym. 2001: 8). Vasta käytännön hankkeiden ja suunnitelmien yhteydessä tehtävät selvitykset ja ympäristövaikutusten arvioinnit paljastavat, mitä suotuisa suojelutaso pitää sisällään ja millaiset hankkeet ja suunnitelmat eri Natura-alueilla ovat mahdollisia. Hankkeen vaikutukset tulee arvioida, jos jokin hanke yksin tai yhdessä muiden hankkeiden kanssa heikentäisi merkittävästi Natura-alueen niitä luonnonarvoja, joiden perusteella alue on liitetty verkostoon. Tämä arviointi koskee verkoston ulkopuolisiakin alueita. Tästä voikin tulevaisuudessa kummuta vielä monia paikallisia ympäristökiistoja.

Kohti yhteisymmärrystä ja luonnonsuojelun diversiteettiä

Maanomistajat haluavat suojella elinympäristöään ja kokemaansa luontoa, joten heillä ja suojeluohjelmalla on yhteneviä tavoitteita. Näkemykset suojelutarvoisesta luonnosta ja keinot suojelutavoit-

Kuva 2. Luonnonsuojeluhankkeisiin liittyvien kiistojen tyypit ja käsittelytavat sekä niiden ratkaisut. Ympäristöhallinnon ajamien luonnonsuojelutavoitteiden ja suojelua vastustaneiden maanomistajien asemia verrataan Paul Wehrin (1979: 33) konfliktimallia soveltaen. Tavoitteena on siirtyminen nykytilanteesta (ruutu A) yhteistyössä ja yhteisymmärryksessä syntyvään ratkaisuun (ruutu D), mitä kuvaa katkoviivalla merkitty nuoli.

Figure 2. Types of conflict over nature conservation projects, means of dealing with these conflicts, and their outcomes. An application of Paul Wehr's (1979: 33) conflict model to juxtaposed conservation aims held by environmental authorities and by landowners. The aim is to progress from the present situation (Panel A) to a solution reached through collaboration and mutual understanding (Panel D), as the dotted arrow depicts.

teiden saavuttamiseksi ovat kuitenkin eronneet toisistaan. Haastattelututkimukseni perusteella maanomistajat kokivat Natura-suojelun määräileväksi. He haluavat suojella maitaan itse omilla ehdoillaan, ilman ulkopuolista ja ylipaikallista kontrollia. Naturan ylikansallinen ulottuvuus herätti lisäksi aiempia suojeluohjelmia enemmän närkästystä. Naturassa ei olekaan ollut kyse yksinomaan luonnonsuojelusta, vaan ristiriita on ollut sangen moniulotteinen. Kysymys on EU:n direktiivien omaksumisesta, suomalaisesta hallintokulttuurista ja maanomistuksen problematiikasta sekä siitä, mitä on eläminen tämän päivän maaseudulla. Oman lisänsä kiistaan toivat Naturan valmistelun ongelmat, jotka ovat luonnonsuojeluohjelmien suunnittelun haasteena tulevaisuudessa. Ympäristöhallinnon toimintaa on helppo arvostella, mutta Naturan suunnittelussa oli monia esteitä, rajoitteita sekä uusia EU:n myötä maksuttavia asioita, jotka vaikuttivat luonnonsuojeluviranomaisien työskentelymahdollisuuksiin. Natura-prosessin aikana myös maanomistajat olisivat voineet toimia toisin ja tulla nykyistä paremmin vastaan ja kuunnella hallintoa. Molemmilla osapuolilla olisikin tehtävää luonnonsuojelun suunnittelun onnistumiseksi tulevaisuudessa.

Luonnonsuojeluhankkeisiin liittyviä konflikteja, niiden käsittelytapoja ja ratkaisuja voidaan lähestyä usealla tavalla. Tavallisesti ristiriitoja käsitellään suomalaisessa yhteiskunnassa oikeudellisina ongelmina (kuva 2, ruutu A). Suomen Na-

tura-esitykseenkin haettiin lopullista kansallista päätöstä korkeimmasta hallinto-oikeudesta, mutta tällaisten ristiriitojen ratkaiseminen oikeusteitse on ongelmallista. Oikeudessa käsitellään lähinnä muotoseikkoja, jolloin ristiriitojen todelliset syyt jäävät selvittämättä (ks. Turtiainen 1996: 22–23). KHO:n tarkastelu rajoittui Natura-valitusten osalta yksiselitteisesti päätöksen sisällön ja menettelyn lainmukaisuuteen liittyviin kysymyksiin, eikä tällöin otettu huomioon taustalla olevia sosiaalisia ja kulttuurisia seikkoja ja nykyisiä luonnonsuojeluohjelmien suunnittelun vaikeuksia. Oikeudellisen ratkaisun myötä syntyy myös asetelma, jossa konfliktin toiset osapuolet ovat voittajia ja toiset häviäjiä, jolloin kiistan lopputulos on kielteinen. Tämä kärjistää ristiriitoja entisestään ja vaikeuttaa jatkossa luonnonsuojelun toteuttamista.

Luonnonsuojelua voidaan toteuttaa myös vapaaehtoisuuden pohjalta (ruutu D). Jos hankkeen valmistelu on ajautunut konfliktiin, asiaa voidaan sovittaa ympäristöristiriitojen sovittelumenettelyn avulla (ks. Turtiainen 1996). Siinä ristiriidan osapuolet neuvottelevat keskenään tavoitteenaan yhteisymmärrys asiassa. Osapuolet voivat tällöin itse vaikuttaa käsittelyn laajuuteen ja sisältöön, jolloin perimmäiset kysymykset tulevat esille ja ratkaistaviksi. Kyse on kompromissista. Sovittelun päättäminen kompromissiin takaa tulevaisuudessa hedelmällisen pohjan mahdollisesti ilmenevien uusien ongelmien ratkaisuille (Wehr 1979: 34; Turunen

1995: 10–11). Nykyisestä voittaja–häviöjä-kiistasta ja oikeudellisesta ratkaisumallista (ruutu A) tulisi siirtyä kohti yhteistyössä ja yhteisymmärryksessä syntyvää ratkaisua (ruutu D).

Reagointi jo syntyneihin konflikteihin ei yksistään riitä. Nykyisten suunnittelukäytäntöjen rinnalle on tuotava uusia työkaluja: luonnonsuojelussa tarvitaan suojelupolitiikan diversiteettiä. Etelä-Suomen metsien suojelutoimikunta (Metso) esitti toimintaohjelmassaan vapaaehtoisuuteen ja avoimuuteen perustuvia suojelukeinoja, kuten tarjouskilpailun, luonnonsuojeluvoimakkaiden metsäluonnon monimuotoisuuden yhteistoimintaverkoston (ks. Etelä-Suomen... 2002). Näillä vapaaehtoisilla suojelukeinoilla on monia etuja. Niillä kyetään kannustamaan maanomistajia suojelemaan maitaan ja ne ovatkin nähdäkseni hyviä avauksia suojelukäytäntöjen muuttamiseksi ja monipuolistamiseksi. Niiden avulla suojelusta, nykyisestä uhkasta, voisi tulla maanomistajalle vaihtoehtoinen maankäytön muoto.

Luonnonsuojelu tulisi mielestäni nähdä muunakin kuin yksinomaan ekologisia kriteereitä painottavana kokonaisuutena. Tavoitteena tulisi olla sosiokulttuurisen ulottuvuuden ottaminen huomioon ekologisen ja taloudellisen ulottuvuuden ohella. Natura-kokemusten perusteella se on edellytys onnistuneelle luonnonsuojeluohjelmien suunnittelulle. Luontokysymykset ovat yhtä paljon sosiaalisia ja kulttuurisia kuin ekologisia ja taloudellisia asioita. Tämä edellyttää samalla työskentelytapaa, joka on aiempaa lähempänä paikallisia asukkaita. Vaikka nykyisiä käytäntöjä muutettaisiin, ei se kuitenkaan poistaisi kiistoja kokonaan. Kiistoissa kyse on hyvin moniulotteisesta asiasta – luonnosta, joka voidaan kokea monin tavoin. Naturasta syntyi konflikti, kun nuo erilaiset luonnot kohtasivat.

KIRJALLISUUS

- Eisto, I. (1997). Koskisodasta metsärauhaan? *Teoksessa* Rannikko, P. & N. Schuurman (toim.): Elämisen taika taigalla. *Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja* 120, 108–138.
- Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lapin läänin lounaisosan metsien monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelma (2002). Metso. 2.7.2002. <www.ymparisto.fi/ajankoht/tiedote/ym/tied2002/metso.pdf>
- Garner, R. (1996). *Environmental politics*. 205 s. Prentice Hall, London.
- Haarni, T., M. Karvinen, H. Koskela & S. Tani (1997; toim.). *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. 285 s. Vastapaino, Tampere.
- Haila, Y. (1991). Ekologiasta yhteiskuntaan. Onko 'yhteiskuntaluonnontiede' mahdollinen? *Teoksessa* Massa, I. & R. Sairinen (toim.): *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 49–65. Gaudeamus, Helsinki.
- Ilmonen, J., T. Ryttylä & A. Alanen (2001). Johdanto. *Teoksessa* Ilmonen, J., T. Ryttylä & A. Alanen (toim.): *Luontodirektiivin kasvit ja selkärangattomat eläimet. Suomen Natura 2000 -ehdotuksen luonnontieteellinen arviointi*, 7–16. Suomen ympäristökeskus, Helsinki.
- Joutsamo, E. (1997). Natura-hysteria on suurelta osin MTK:n kampanjan tulosta. *Luonnonsuojelija* 23: 7, 13.
- Konttinen, A. (1998). Ympäristö tietoisuudessa ja toiminnassa. *Teoksessa* Koskinen, K. (toim.): *Sosiologia karttalehtiä. Matkaopas yhteiskunnan tutkimiseen*, 277–290. Vastapaino, Tampere.
- Konttinen, E. (1999). Environmental challenges in Finnish countryside in the 1990s. *Teoksessa* Konttinen, E., T. Litmanen, M. Nieminen & M. Ylönen (toim.): *All shades of green. The environmentalization of Finnish society*, 47–82. SoPhi, Jyväskylä.
- Kortelainen, J. (1996). Tehdasyhdyskunta talouden ja ympäristötietoisuuden murrosvaiheessa. *Joensuun yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja* 24. 155 s.
- Kuisma, J. (1998). Kohtaaminen metsässä. *Helsingin Sanomat* 8.3.1998, D1–D2.
- Laine, M. & P. Jokinen (2001). Poliitiikan ulottuvuudet. *Teoksessa* Haila, Y. & P. Jokinen (toim.): *Ympäristöpolitiikka. Mikä ympäristö, kenen politiikka*, 47–65. Vastapaino, Tampere.
- Lehtinen, A. (1991). Northern natures. A study of the forest question emerging within the timber-line conflict in Finland. *Fennia* 169: 1, 57–169.
- Lehtinen, A. (1994). Satumetsiä ja metsäsatuja. *Teoksessa* Laaksonen, P. & S.-L. Mettomäki (toim.): *Metsä ja metsänviljely*, 151–163. SKS, Helsinki.
- Lehtinen, L. J. (1997). *Natura 2000 -suojelu ja sen toteuttaminen*. 100 s. Kärppä-julkaisut, Helsinki.
- Luoma, P. (2002). Vihreät viirit. Muutos ja pysyvyys Maa- ja metsätaloustuottajain Keskusliiton ympäristöpoliittisissa näkemyksissä vuosina 1980–2000 *Maataloustuottaja-lehden* valossa. *Acta Universitatis Ouluensis E* 53. 393 s.
- Luostarinen, M. (1982). A social geography of hydroelectric power projects in northern Finland: personal spatial identity in the face of environmental changes. *Acta Universitatis Ouluensis A* 130, *Geographica* 7. 81 s.
- Macnaghten, P. & J. Urry (1998). *Contested natures*. 307 s. Sage, London.
- Määttä, T. (1999). Maanomistusoikeus. Tutkimus omistusoikeusparadigmoista maaomaisuuden käytön ympäristöoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta. *Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A* 220. 538 s.
- Nieminen, M. (1994). Rantasuojeluohjelma – kilpailuvia tulkintoja ja vertautumatonta rationaalisuutta. *Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja* 59. 143 s.

- Nieminen, M. (1996). Mikä maa, mikä luonto? Sosiologinen näkökulma maanomistajien ja ympäristöhallinnon kiistaan rantojen suojelusta. *Sosiologia* 33: 4, 285–298.
- Nordberg, L. (1997). Euroopan unionin lintu- ja luontodirektiivien eräiden säännösten välittömästä oikeusvaikutuksesta. *Ympäristöjuridiikka* 53: 1, 12–17.
- Norton, B. & B. Hannon (1998). Democracy and sense of place values in environmental policy. *Teoksessa* Light, A. & J. M. Smith (toim.): *Philosophy and geography III: Philosophies of place*, 119–145. Rowman & Littlefield, Lanham.
- Oksanen, A. (2003). Paikallisuuden ja kansainvälisyyden kohtaaminen luonnonsuojelussa. Tapaustutkimuksena Natura 2000 -ympäristökongflikti Lounais-Suomessa. *Turun yliopiston julkaisuja C* 192. 236 s.
- Rannikko, P. (1994). Ympäristökamppailujen aallot. *Teoksessa* Lehtinen, A. & P. Rannikko (toim.): *Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailujen uusi aalto*, 11–28. Gaudeamus, Helsinki.
- Rannikko, P. (1997). Eläjäenä elonkehän reunalla. *Teoksessa* Rannikko, P. & N. Schuurman (toim.): *Eläimisen taika taigalla. Joensuun yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja* 120, 139–162.
- Relph, E. (1976). *Place and placelessness*. 156 s. Pion, London.
- Rusanen, J. (1989). Role of local people in the utilization of water resources: a case study of the river Iijoki in Northern Finland. *Nordia* 23: 3, 119–208.
- Saaristo, K. (2000). Avoin asiantuntijuus. Ympäristökysymys ja monimuotoinen ekspertiisi. *Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja* 66. 191 s.
- Sairinen, R., T. Viinikainen, V. Kanninen & A. Lindholm (1999). *Suomen ympäristöpolitiikan tulevaisuuskuvat*. 294 s. Gaudeamus, Helsinki.
- Silvasti, T. (2001). *Talonpojan elämä. Tutkimus elämäntapaa jäsentävistä kulttuurisista malleista*. 341 s. SKS, Helsinki.
- Similä, J. (1993). Luonnonsuojelulainsäätö eräissä Euroopan maissa. *Ympäristöministeriön ympäristönsuojeluosaston selvityksiä* 121. 104 s.
- Similä, J. (1997). *Luonnonsuojelulaki*. 289 s. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.
- Spaargaren, G. & A. Mol (1992). Sociology, environment, and modernity: ecological modernization as a theory of social change. *Society and Natural Resources* 5: 4, 323–344.
- Tolvanen, J. P. (1998). *Maankäytön luonnonsuojellisen sääntely*. 461 s. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.
- TS = *Turun Sanomat* 29.3.2004, 5. ”MTK kantelee Naturasta EU-komissiolle.”
- Turtiainen, M. (1996). Ympäristöristiriitojen sovitte-lumenettely – kirjallisuuskatsaus yhdysvaltalaisista kokemuksista. *Suomen ympäristökeskuksen moniste* 40. 39 s.
- Turunen, J.-P. (1995). Ympäristöpoliittisten ristiriitojen sovitte-lumenettely. Esimerkkitapauksena lohkalastuksen järjestäminen. *Riista- ja kalatalouden tutkimuslaitos, kalatutkimuksia – fiskundersökningar* 98. 46 s.
- Uusitalo, L. (1991). Oma etu vai yhteinen hyvä? *Teoksessa* Massa, I. & R. Sairinen (toim.): *Ympäristökysymys. Ympäristöuhkien haaste yhteiskunnalle*, 24–48. Gaudeamus, Helsinki.
- Vehkala, M.-M. & A. Vainio (2000). Luonnonsuojelun yhteiskunnallinen ulottuvuus. Luonnonsuojelun toteuttamisen sosio-ekonomiset vaikutukset Väli-Suomessa 1990-luvulla. *Vaasan yliopiston tutkimuslaitoksen julkaisuja* 83. 130 s.
- Wehr, P. (1979). *Conflict regulation*. 245 s. Westview, Boulder.
- Vilkuna, J. (1996). Suunnittelun ja paikallisuuden luonnnot. *Yhteiskuntasuunnittelu* 34: 4, 4–13.
- Väliveronon, E. (1994). Tieteellistyminen ja asiantuntijavalta ympäristökeskustelussa. *Alue ja Ympäristö* 23: 2, 46–52.
- Ylönen, M. (1996). Ympäristökongflikti valtasuhteiden muodostumisen näkökulmasta. *Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisuja* 61. 98 s.